

ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

І. К. ПАТРИЛЯК (Київ)

Військові плани ОУН(б) у таємній Інструкції Революційного проводу (травень 1941 р.)

Загальновідомо, що після розколу Організації українських націоналістів у лютому 1940 р. так зване Революційне крило ОУН (бандерівців) розгорнуло активну діяльність, спрямовану на підготовку українських збройних загонів, які мали взяти участь у війні Німеччини проти СРСР, що назрівала, і стати осередком національної армії¹. Ці бойові частини, відомі як легіони українських націоналістів, створювалися “під крилом” німецького вермахту в травні—червні 1941 р. на території третього рейху². Проте вони були далеко не єдиними військовими загонами, на організацію яких спрямовувалася творча енергія молодих націоналістів-революціонерів. Згідно з планами оунівських провідників, головна збройна боротьба українського народу повинна була розгорнутися у формі всенародного антирадянського повстання, піднятого спеціально сформованими на території УРСР підпільними повстанськими групами. Тож пропонуємо документ, в якому детально викладені військові плани Революційного проводу ОУН(б). Даний документ зберігається в Центральному державному архіві вищих органів влади й управління України (ф. 3833, оп. 2, спр. 1, арк. 25—33) під назвою “Боротьба й діяльність ОУН під час війни” (фактично це таємна Інструкція для оунівських підпільників на території УРСР). Датований матеріал травнем 1941 р. (день не вказано). Однак відома точна дата його захоплення органами НКВС. На першій сторінці Інструкції зроблено такий запис: “Взято: Краснянським рай. від. НКВС 24/ I. 1945 р.”³ Інструкція є копією, зробленою, щоправда, самими оунівцями. Вона займає 75 машинописних сторінок і складається з шести розділів: А. Загальні напрями. Б. Політичні вказівки. В. Військові інструкції. Г. Інструкції на перші дні організації державного життя. Д. Інструкції Служби безпеки. Е. Пропагандистські вказівки⁴.

У кожному з названих розділів міститься ряд глав, які в свою чергу діляться на параграфи. Як зазначалося вище, документ дуже цікавий та інформативний. Будь-який його розділ може стати об’єктом окремого наукового вивчення. Ми ж пропонуємо до уваги дослідників третій розділ — “Військові інструкції”, в якому міститься багатюща інформація стосовно військових планів ОУН(б) за місяць до початку німецько-радянської війни. Аналізований розділ налічує майже дев’ять друкованих сторінок (через один інтервал), які збереглися без пропусків і значних ушкоджень тексту. Він поділяється на п’ять глав: I. Головні завдання. II. Підготовчий етап. III. Вибух війни. IV. Зрив. V. Організація опанованого терену.

На жаль, у вітчизняній історіографії пострадянського періоду склалося так, що в усіх значних документальних збірках, які стосуються діяльності ОУН у роки війни (“Літопис УПА”⁵; “Літопис Нескореної України”⁶; “ОУН—УПА * в роки війни”⁷; “Десять буремних літ”⁸ й ін.) упорядники

* Українська повстанська армія.

обходять мовчанням цей надзвичайної ваги документ. Лише В. Косик⁹ та А. Кентій¹⁰ подають незначні за обсягом витяги з Інструкції.

Не переказуючи змісту наведеної нижче Інструкції, спробуємо продемонструвати, у чому полягає її наукове значення для вивчення історії західноукраїнських земель загалом й ОУН, зокрема, в роки Другої світової війни. Щоб краще це зрозуміти, нагадаємо, що у квітні 1941 р. відбувався II Великий збір ОУН(б), який принципово підтвердив засади революційної націоналістичної боротьби, що спирається на “власні сили українського народу, відкинувши загалом орієнтацію на чужі сили”¹¹. В той же час, 2 квітня 1941 р. Альфред Розенберг видає свій знаменитий меморандум № 1, у якому пише про майбутнє утвердження в Україні “власного національного життя”¹². Це дуже важливий, поворотний момент, який спричинився до еволюції поглядів молодих керівників Революційного проводу від повного несприйняття будь-якої іноземної допомоги до визнання значного впливу можливих союзників на розвиток ситуації у майбутньому. Не виключено, що під впливом розенбергівського меморандуму вже в своїх травневих Інструкціях оунівські провідники ведуть мову про організовану співпрацю із союзниками і навіть про те, що широкомасштабне антирадянське повстання націоналістичні активісти можуть підняти лише після поразки Червоної армії на фронті (ч. I, п. 5; ч. III, п. 11 Інструкції). Більше того, знаючи про тісні контакти в травні 1941 р. між шефом абверу адміралом Канарісом та довіреною особою Бандери — Р. Ярим¹³, можна припустити, що завдання оунівським підпільникам, пов’язані з розкладом Червоної армії (ч. III, пп. 10 й 11 Інструкції), були погоджені з керівниками німецької військової розвідки.

Також, лише володіючи інформацією про плани ОУН(б), викладені у пропонованій читачам Інструкції, можна зрозуміти, чим керувався Іван Климів (Легенда) — провідник Організації українських націоналістів (бандерівців) на українських землях і керівник підпільних антирадянських повстанських загонів, наказуючи всім бойовим групам ОУН “...нав’язати контакти з Начальною командою Української національної армії та негайно й на все підпорядкуватися їй в усіх своїх діях”¹⁴. Цей наказ № 1 знаменитого “лейтенанта Легенди” був виданий відповідно до планів Проводу ОУН(б), викладених у ч. V, пп. 1—3 Інструкції.

Безперечно, цікаво проводити паралелі також між принципами комплектування і структурою партизанських загонів, передбаченими в Інструкції, та між принципами комплектування й структурою загонів Української повстанської армії. Очевидно, що повстанські частини в 1943 р. формувалися значною мірою за планами, складеними ще у травні 1941 р. Навіть поява такого специфічного явища, як іншонаціональні загони в УПА, не була випадковою. Можливість відповідного розвитку подій передбачалася невідомими авторами Інструкції, які планували з “поневоленних народів творити окремі відділи” (ч. IV, п. 12 Інструкції).

Водночас завдяки Інструкції можна прослідкувати також еволюцію ставлення революційної Організації українських націоналістів до вирішення проблеми національних меншин. Якщо у розділі “Військові інструкції” зазначається, що “в часі хаосу й замішання можна дозволити собі ліквідацію небажаних польських, московських та жидівських діячів” (ч. IV, п. 15 Інструкції), то вже через два роки у документах створеної ОУН Української головної визвольної ради підкреслюється, що в Україні “буде забезпечення всіх громадянських прав усім національним меншостям”¹⁵.

Аналізуючи документ, неважко помітити, що він майже цілком був складений зі значною переоцінкою власних потенційних можливостей ОУН(б) і недооцінкою сили ймовірного противника (радянського караль-

но-репресивного апарату). (Принагідно зауважимо, що ця притаманна оунівцям деяка відірваність від реалій життя була однією з причин поразок націоналістичного руху у 40-х—50-х рр.). За час, який лишався до початку війни, просто неможливо було втілити в життя більшість планів оунівського Проводу, а особливо розбудувати організаційну мережу ОУН на центральних та східних землях України. Історія засвідчує, що реалізувати передвоєнні плани націоналістам частково вдалося лише на землях Західної України, де ще з польських часів існувала розгалужена мережа підпільних організацій¹⁶. Читаючи Інструкцію, можна також помітити, що її автори перебували під сильним впливом українського історичного досвіду з часів Першої світової й громадянської воєн і повсякчасно намагались екстраполювати долю Російської імперії на СРСР. Вони були переконані, що з початком війни між Німеччиною та Радянським Союзом боєздатність Червоної армії буде настільки підірвана дезертирством і бунтами серед солдатів, що це врешті-решт призведе й до краху всієї системи державного управління СРСР (ч. III, пп. 10—12 Інструкції). Однак пропонувані матеріал цікавий насамперед тим, що він (чи не єдиний) повністю відображає плани оунівського революційного керівництва стосовно розгортання антирадянської повстанської боротьби після нападу Німеччини на Радянський Союз, демонструє той ідеальний сценарій, за яким мали діяти підпільники ОУН(б) у разі війни третіх держав з СРСР та втілення якого, на думку членів бандерівського Проводу, мало привести до формування Української держави й її головної опори — Української армії.

Наприкінці зазначимо, що особливості правопису документа та оригінальні підкреслення збережено. Авторське розшифрування скорочень подається в квадратних дужках.